

Колись давно-давно та десь далеко-далеко жив собі король із королевою. Та й мали вони донечку, гарну, як сонечко, а звали її Оленка.

Як минув Оленці п'ятнадцятий рік, сталось їй перше велике горе: померла матінка.

Перед смертю королева дуже-дуже просила короля, щоб не брав він собі іншої дружини, щоб Оленка не мала мачухи. Король свою королеву дуже любив, усе їй, що вона хотіла, пообіцяв й дуже по ній плакав і побивався. Аж великий жаль узяв його найближчих прихильників — людей дворових — й почали вони невтішного короля намовляти, щоб він хоч трохи розважився, щоб по своєму королівстві поїхав, на свою землю та на своїх людей подивився. Король же був такий, що завжди доброї ради слухав. От і поїхав він у далеку подорож по своїх володіннях, що їх і за кілька днів не можна було оглянути. А Оленка залишилась удома сама. Все вона зітхала та плакала, дорогу матусю згадувала, на могилку її все ходила й там квіточки поливала та доглядала.

Та ось за якийсь час повернувся з подорожі й король. Повернувся та вже не сам, а приїхала з ним і одна гарна пані, що стала Оленці за мачуху. І хоч Оленка її привітала чемно та відразу була їй слухняна й зичлива, не знати й чому не злюбила мачуха своєї пасербиці — нерідної доньки. І так не злюбила, що раз у раз на бідну дівчину королеві, чоловікові своєму, скаржилась і нарікала. А король був чоловік м'якого серця й радо слухав всього, що від нього хотіла молода дружина. Вона ж хотіла злого, бо треба вам сказати, що була та Оленчина мачуха лиха чарівниця. Отож і умовила вона короля, щоб він про свою доньку цілком забув, ніби її ніколи й на світі не було...

Весело стало жити мачусі, бо ж вона й так була молода та гарна. А тепер усі почали помічати, що вона ще гарніша буває, коли виходить зі своєї окремої кімнати, де часто заходить й куди нікого не пускає. Та одного разу, виходячи з тієї таємничої кімнати, забула мачуха замкнути

двері. А тим часом ішла сходами Оленка й почула, ніби хтось в тому покої жалібно пищить. А що була Оленка дівчина дуже добра, то помислила: може, там хтось потребує помочі? Й тому зайшла в покій, куди нікому не було дозволено входити. Зайшла та й здивувалась, бо в покої не було нічогісінько, крім одного фотеля та великого люстра-дзеркала. Подивилась Оленка скрізь, заглянула й за люстро — ніде нема жодного живого створіння, й не чути ніякого писку чи зойку. Тоді вона сіла перед люстром, щоб полюбуватись своєю чудовою русою косою, а потім устала, тихенько вийшла й двері щільно, як годиться, зачинила.

Так і не довідалась вона, що в тому люстрі, в яке дивилась, чарівниця-мачуха замкнула маленького духа, якого звали Шилохвостиком. Сидів він там й мав за обов'язок давати королеві добрі ради, вихвалювати її красу та підказувати, що вона мала робити, щоб бути ще гарнішою.

Отож тільки королева з проходу повернула, враз підступила вона до чарівного люстра, покрутилась сюди-туди та й питається Шилохвостика:

— Скажи ж мені, Шилечку наймиліший,

Хто є в цілім світі найгарніший?

Цими словами чарівниця-королева щодня по кілька разів у дзеркала питалась, а Шилохвостик незмінно їй відповідав такими словами:

— Таж ти у світі найгарніша,

Моя королево найкрасніша!

Але ж тепер Шилохвостик якийсь час промовчав, а потім тихенько й проказав:

— В цілім світі найгарніша,

В цілім світі найкрасніша

Ота дівчинка маленька,

Що зовуть її Оленка!

Як почула ці слова королева, так не знати, що з нею й сталось: чисто ошаліла[27] зі злості. Спочатку зімліла, потім, як очуняла, верещала. А як захрипла, що й голосу вже не могла подати, тоді вирішила, що вона Оленку заб'є, та й край!

Покликала тоді королева старезну бабу, що на всякому зіллі та корінні розумілась, й звеліла вона цій злій бабі відвести Оленку до темного-претемного, страшного лісу, аж у саму середину, й покинути її там, щоб її з'їли вовки.

Баба довго не міркувала, пішла відразу до Оленки та й почала її улесливими словами до лісу кликати, щоб, мовляв, вона їй, старезній та немічній бабизні, допомгла збирати лікувальне зіллячко людям на користь. Оленка була дуже жаліслива, нічого злого ніколи не підозривала, тому відразу погодилась і радо пішла з бабизною в ліс. Коли вже вони перейшли й луки, й гори, зла баба круть-верть! — та кущами, та поза деревами — й зникла, а бідну Оленку саму в найгустішому й найтемнішому лісі покинула. Оленка й гукала. Оленка й кричала, хрест-навхрест все обходила, скрізь тую злу бабу-зіллярку шукала. Та даремно! Баба тільки п'ятами наживала та чимдуж тупотіла до королівської палати.

Як зрозуміла ж Оленка, що вона опинилась сама-самісінька на цілий той великанський ліс, як пересвідчилась вона, що дороги відсіль сама не знайде, то помолилась вона потихеньку та й подалася вперед, куди її очі дивились. Йшла та йшла, аж тільки надвечір побачила в гущавині лісу світло. Попростувала вона на той вогник. Аж там стоїть старий дім, і тільки в одному його вікні світиться світло.

Що мала Оленка серед ночі в темному лісі робити? Недовго міркуючи, подалась вона просто до цього дому. Тільки, де не ходила, побачила: дім цей великий, але в цілому нема живої душі. Лише в одній кімнаті в печі вогонь горить і стіл великий стоїть із дванадцятьма приборами. Стіл добре накритий, ніби когось чекає, бо вже й їжа на столі поставлена. Оленці так схотілось їсти, що й, сама себе не пам'ятаючи, шматочок м'яса вкраяла, потім із гладушика[28] трохи молока відпила, подякувала Богові за вечерю та й пішла по інших покоях дивитись, що воно в цьому лісовому домі є.

Пройшла вона чимало покоїв, аж увійшла в одну чудову-пречудову кімнату. А в ній по самій середині на золотих ланцюгах висіло прекрасне ліжко. Оленка довгим блуканням по лісі була страшенно вморена, а тепер після їжі почула велику оспалість[29], тож, не довго думаючи, роззула черевички та й влізла в те гарне ліжко. Ну, а що можна в гарному ліжку робити? Спати! Отож і Оленка вмить міцно-преміцно заснула.

Та не довго вона й спала, бо рівно опівночі прийшло в цей лісовий дім дванадцять розбійників. Поприходили вони в ту хату, де піч топилася та стіл був накритий, і посідали вечеряти. Але їхній ватажок спочатку пішов до своєї кімнати. Увійшов, аж гульк! — спить на його ліжку паняночка, та яка гарнесенька!

Довго він на неї дивився, й з одного, й з другого боку заходив, а потім пішов до своїх товаришів та й каже:

— Панове-товариство! Давав я вам обіцянку вірно усім, що придбаю, з вами ділитись. Знаєте ви, що ніколи я цієї обітниці не зломив і нікого не скривдив. Але ж сьогодні знайшов я щось таке, що є мені дорожче за всі скарби світу. Скажіть же мені приязно: чи маю я свою знахідку також вам віддати, чи вільно її мені собі залишити?

Подумали вірні товариші, поміркували по-приятному й вирішили, що коли по умові кожна добич належить усім, то й із цією так само бути повинно.

— Як так, то й так! — говорить на це ватажок.— Тільки мусите мені запрягти, що мою знахідку кожен із вас охоронятиме й жодної кривди їй не зробить.

Заприсяглися розбишаки, а тоді вже ватажок збудив Оленку, попросив її чемно, щоб вона нічого не боялась, бо кривди їй жодної не буде,— та й вивів її за ручку до розбійників. Ці спочатку остовпіли, як таку гарну дівчину побачили, потім усі разом їй низенько вклонилися й почали прохати, щоб вона в їхньому домі залишилась та стала у всьому домові за господиню.

Що мала казати Оленка? Мусила погодитись у лісовому домі господарити, розбишакам їсти варити, павутину зо стіни здіймати та всяко це розбишацьке житло чепурити. Якби ж вона знала, що то — розбійницьке гніздо! А то собі думала, що в лісі живе дванадцять добрих братчиків-дроворубів...

А тим часом чарівниця-королева сказала королю, що Оленка була невдячна й крадькома покинула батьківський дім. Сама ж страшенно тішилась, що вже назавжди позбулась нелюбої пасербиці. Мерщій подалась вона до чарівного дзеркала й питається:

— Скажи ж мені, Шилюсю наймиліший,

Хто є в цілім світі найгарніший?

А Шилохвостик мовчав-мовчав, а далі й озивається тихеньким голоском:

— В темнім лісі найгарніша

Й на весь світ є найкрасніша

Ота дівчинка маленька.

Що зовуть її Оленка.

Ой, розлютилася мачуха! Ай-ай-ай! Враз ізвеліла покликати старезну бабу-зіллярку й на неї так кричала, що аж почало їй у горлі дерти. А потім, як уже налаялась досхочу, дала бабі гарні-прегарні шати, звеліла хутчій до середини лісу бігти, знайти, де Оленка проживає, й там у хаті покласти їй оту одіж. Та щоб зробити це саме тоді, коли в цілому домі не буде ані живої душі. А були то шати затруєні: як тільки їх Оленка на себе одягне, так і впаде мертва.

Побігла баба з цими шатами до лісу. Шасть сюди, шасть туди — знайшла розбійницький дім, сховалась біля нього та й почала чекати. А коли Оленка вийшла з відром по воду й пішла до струмочка, баба мерщій до вікна, хутенько через лутки[30] перекинула одну ногу, потім другу й вмить перелізла в покій, поклала шати на стіл, а сама, не обертаючись, майнула додому.

Як Оленка вернулася з водою, тільки оком по хаті повела — враз і побачила ці чудові шати.

"Хто ж це мені,— думає,— цю красну сукню тут поклав?.. Але ж і гарна яка!.. От хоч би раз глянути, як вона мені личитиме!"

І сказано: дівчина! Не могла вона заспокоїтись, аж поки цих шатів на себе не вдягла. Та тільки їх запнула, як раптом упала мертва на підлогу.

Вночі повернули розбійники додому. Дивляться: стіл не накритий, в печі ледве вугіль чадить, а їхня господиня лежить мертва серед покою. Піднесли її, водою на неї бризкали, руки їй розтирали,— та все було даремне. От тоді встав розбійницький ватажок і говорить:

— Панове-товариство! Це нам прийшло таке лихо за те, що не по правді ми живемо. Не годиться так людей кривдити, як ми це робимо.

Тож поховаймо це тіло красне та, поки ще є час, спробуймо змінити спосіб нашого життя, покиньмо наше лихе заняття!

Говорить, а сам дрібними сльозами плаче. Всі інші тільки голови попускали та притакують.

Отож поклали вони мертву господиньку на шовкові подушки, винесли її в ліс, аж на височезний стрімчак[31]. Зробили над мертвою гарну стрішку[32], а довкола понаставляли запалених свічок. Поставали навколішки та й заприсягнули, що вже далі будуть жити по правді. Потім попрощали один одного та й порозходились у всі кінці світу...

А тієї самої ночі цим страшним лісом проїздив один гетьманенко. Їде він та й їде, нічого не підозріваючи, аж ось нараз побачив на високому шпилі силу світла. Казав своїм попутникам затримати коней та й послав кількох хлопців, щоб вони пересвідчились, що там таке діється.

Швидко повернулись гетьманчукові слуги, та всі бліді, перелякані так, аж зуби їм цокотять, а сказати й слова не можуть. Усміхнувся до них гетьманчук, вискочив на коника й прудко подався сам на гору. Видерся на шпиль і очам своїм віри не йме! Хто ж бо таке бачив, щоб серед глибокого лісу, на дикому вершку сама лежала собі на шовкових подушках гарна-прегарна дівчина, як весняний день, довкола оточена палаючими свічками? Та гетьманенко не був із похлихливих і не вмів довго міркувати. Відразу підійшов він до красуні, взяв її на руки та й поніс додолу до своїх людей. Там, в долині, біля потоку, спробували були подорожні привести до тями неживу, та вони нічого не вдіяли: не спритомніла Оленка. Тоді гетьманенко звелів прив'язати її до сідла, махнув тільки рукою своєму почтові[33], й полетіли коні, як вітер. Заїхали до палати, де жив старий гетьман, гетьманчуків тато. Привітався

гетьманенко із мамою, вхопив на руки дівчатко та й говорить до гетьмана:

— Любий мій таточку! Дивіться-но, що я в лісі знайшов! Та це ж найкраще дівчатко в світі білому! Так я її полюбив, що коли вона не оживе й не стане мені за дружину, то ніколи ви мене не побачите жонатим!

Злякалась гетьманова, схвилювався й гетьман. Почали вмовляти сина, щоб він отямився, бо ж таки на широкому світі існують гарні й живі дівчата, не лише мертві. А цю звеліли служницям взяти, роздягти, обмити тіло на смерть, а потім його до труни належно прибрати. І сталося несподіване диво: тільки служниці роздягнули сукню, почала Оленка оживати, а як її роздягли — прочуняла зовсім й не могла собі усвідомити, де вона й що з нею ті дівчата роблять. А дівчата, видима річ, зжахнулись, зчинили страшний лемент і — хто куди — порозбігались по всій палаті. Почула гетьманова цей страшний рейвах[34] і пішла подивитись, що там сталося. Аж бачить: сидить собі Оленка на кріселку та свою довгу косу розчісує.

Гетьманова її гарненько привітала, звеліла принести свої нові шати (бо ж і вона не була велика на зріст) і, одягши Оленку, повела її до гетьмана, де саме був і гетьманчук.

І розповіла їм все Оленка: як вона мусила з дому піти в світ, як у лісі натрапила на розбійницьке гніздо, як її добре розбишаки привітали, як — не знать хто — підкинув їй сукню чарівну, як вона вмерла та як розбишаки, на це дивлячись, покаялись у своїх провинах, а її врятував гетьманчук. Все вона докладно розповіла, бо хоч і видавалось, що вона нежива, в дійсності ж вона свідомості не втратила й все чула, що довкола неї говорилося.

Так усіх це Оленчине оповідання розхвилювало, що й не сказати. А надто — молодого гетьманенка. От він устав, узяв Оленку за білу ручку та й каже:

— Коли ти все чула, що довкола було, тож знаєш, що ти — моя люба наречена! — Й, поклонившись батькові, додав: — Отже, благословіть нас, мамо й тату, на чесний шлюб!

І це тривало довго, поки всі приправи робились: нехайно таке гучне весілля в гетьманських палатах уладили, що довго-довго тільки й мови про те було в близьких і далеких сусідів, що їх на ті урочистості запросили.

Та найцікавіше те, що й королеву-мачуху на весілля запросили, а їй і в голові не було, хто ж то є та гетьманенкова наречена. Тільки як чепурилась королева, щоб на весілля їхати, стала вона, як звичайно, перед своїм люстром та й питає:

— Скажи ж мені, Шилохвостю наймиліший,

Хто є в цілім світі найгарніший?

А Шилохвостик мовчав-мовчав, а далі як запищить:

— Наречена гетьманенка —

Твоя пасерба Оленка!

Як почула це королева-мачуха, то ноги їй підігнулись, жижки затрусились, очі вирячилися, губа відвисла додолу — й неначе раптом хтось усе повітря з хати вкрав, не стало їй чим дихати. Затремтіла вона вся, затрусилась та й бабахнула просто на дзеркало мертва. А дзеркало теж не витримало, впало, розбилось на маленькі скалочки, а з-поміж них вискочив зголоднілий в'язень Шилохвостик і чкурнув чимдужче з

королівської палати. Куди він забіг, й досі рішучо[35] ніхто в цілій країні не знає.

Також ніколи й не дізналась Оленка, як зла мачуха хотіла її життя позбавити. Старого ж короля, батька свого, як він удруге овдовів, дуже жаліла й до самої смерті ніжно доглядала. А вам із усієї події тільки одна користь: можете цілком вільно ходити тепер у ліс, бо ж лихі розбійники стали вже добрими людьми й жодної шкоди вам не зроблять. Коли ждесь зустрінете Шилохвостика, не кривдіть його, малого, бо ж нічим він не винуватий, що не має тіла й на вас не подібний.

[27] Ошаліти — одуріти, втратити здатність контролювати свої дії, вчинки.

[28] Гладущик — широкогорлий глечик для молока.

[29] Оспалість — сонливість, втома, млявість.

[30] Лутки — бокові частини віконної або двірної рами — тут: підвіконня.

[31] Стрімчак — прямовисна стрімка скеля.

[32] Стрішка — тобто накриття у вигляді солом'яної покрівлі — стріхи.

[33] Почет — супроводжуючі високих осіб.

[34] Рейвах — тут: крик.

[35] Рішучо — тут: зовсім, цілком.